

ONA TILI TA'LIMIDA DISKURSIV YONDASHUVNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Boymaxmatova Dilnoza Do'smat qizi

ToshDO'TAU tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15186775>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda diskursiv yondashuv asosida 5-sinf o'quvchilari uchun topshiriqlar asosida ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: sinf, qobiliyat, dinamik, fonetik birliklar, tovush, bo'g'in, urg'u, yondashuv, yo'riqnoma.

Abstract. This article provides recommendations on how to develop the speaking skills of 5th-grade students through tasks based on the discursive approach in today's educational context.

Key words: class, ability, dynamic, phonetic units, sound, syllable, stress, approach, instruction.

Kirish

“Sinf bu har xil qobiliyat, iste'dod va xarakterga ega bo'lgan dinamik muhit hisoblanadi. Shuning uchun samarali o'qituvchi bo'lish, o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlarini qondirish uchun o'qitishning ijodiy va innovatsion strategiyasini amalga oshirishi kerak bo'ladi”[1;22] Ayniqsa, bugungi tezkor axborot asrida ma'lumotlar sig'imi katta ekanligini inobatga olsak, o'quvchilarni shunchaki darsga va darsliklarga jalb qilish oson emas. Bu kabi muammolarni oldini olish maqsadida Milliy o'quv dasturi asosida yangi avlod Ona tili darsliklarining yozilganligi o'quvchilarga va fan o'qituvchilariga katta yangilik bo'ldi deyish mumkin. Har bir darsda o'qituvchidan yangi interfaol usullardan foydalangan holda dars o'tish orqali o'quvchilarning yashirin qobiliyatlarini yuzaga chiqarish hamda nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Demak, ona tili ta'limining maqsadi o'quvchilarning ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki va yozma shakllarda to'g'ri va ravon ifodalashlarini rivojlantirishdan iborat. Bu esa nutq o'stirish muammosini o'rta tashlaydi? Shu ma'noda nutq o'stirish maktabda ona tili o'qitishning bosh maqsadi hisoblanadi.

Professor A.Abduazizov tomonidan “fonetik birliklar (tovush, bo'g'in, urg'u, intonatsiya) bilan fonologik birliklar (fonema, sillabema, aksentema, intonema) o'rtasida ma'lum munosabat o'rnatilishi lozimligi qayd etilgan”[2;13]. Nutq tovushlarini aniq talaffuz qilishi shu nutq jarayonida urg'u va intonatsiyaga rioya qilishi so'zlarni tushunarli eshutilishida muhim funksiyadir. “Leksikani o'rganish deyilganda, ko'proq leksik ko'nikmani hosil qilish tushuniladi. Shunga ko'ra leksik ko'nikmalarni hosil qilish uch bosqichdan iborat bo'ladi:

1. Kiritish, yangi soʻz maʼnosini ochish va qayta talaffuz qilish.
2. Nutq vaziyatlarda qoʻllashga mashq qilish va mustahkamlash.
3. Oʻzgaruvchan vaziyatli bosqich” [3;43].

Oʻquvchilarning leksik koʻnikmalardan foydalanishi ulardan nutqiy vaziyatlarda oʻrinli qoʻllashi bilan belgilanadi. Suhbat mavzusi uning nutqiy vaziyati bilan bogʻliq.

Bogʻlanishli nutqning toʻgʻri tuzilganini aniqlash uchun asosiy vazifalardan biri boʻlib ogʻzaki ravishda mashq bajartirish, oʻzi tuzgan gaplarini oʻziga tahlil qildirish lozim. Bu kabi topshiriqlar ularning toʻgʻri talaffuzini rivojlantirishga ham yordam beradi. Shu bilan birga maktabda dars oʻtish jarayonida fan oʻqituvchisiga ham bir qator talablar qoʻyiladi. “Oʻqituvchining oʻzi ishtiyoqi baland boʻlishi. Ruhiy horgʻin inson boshqalarda motivatsiya uygʻotishi qiyin”[4;15]. Bu talablarga dars jarayonida yangi innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darslarni tashkil etish ham nazarda tutiladi. Bu bugungi kun oʻquvchilarini darsga jalb qilishda va dars samaradorligini oshirishda ayniqsa muhimdir. Bu kabi jarayonlarni toʻgʻri tashkil etishda dastlab fan oʻqituvchisidan toʻgʻri yondashuvni tanlashni va unga mos usullardan foydalanish ayniqsa muhimdir.

Ona tili taʼlimida diskursiv yondashuv asosida 5-sinf oʻquvchilari uchun ularning yosh xususiyatlariga mos boʻlishi va oʻquvchilar orasida fikrlarni aniq ifodalash va mantiqiy tahlil qilishni rivojlantirishga qaratilgan boʻlishi kerak. Diskursiv yondashuv oʻquvchilarga fikrlarni erkin va toʻgʻri bayon qilishga yordam beradi, shu bilan birga ularni yozma va ogʻzaki nutqni tahlil qilishda faol ishtirok etishga undaydi. Quyida bir nechta topshiriq misollari keltirilgan:

1. “Men uchun eng yaxshi doʻst” mavzusida argumentli esse yozish

- **Maqsad:** Oʻquvchi doʻstlikning ahamiyatini va oʻzining eng yaxshi doʻstini tasvirlab berishi kerak.
- **Yoʻriqnoma:** Oʻquvchilarga doʻstlikning ahamiyatini, doʻstlarning qanday sifatleri boʻlishi kerakligini, eng yaxshi doʻsti haqida qisqacha maʼlumot berishni soʻrang. Esse hajmi 100-150 soʻzdan iborat boʻlish kerakligi talab qilinsin.
- **Yondashuv:** Oʻquvchilarni izohli va mantiqiy fikrlashga undash, har bir fikrni misollar bilan isbotlashga oʻrgatish.

2. “Oʻquvchilar uchun eng yaxshi fan” haqida fikr bildirish

- **Maqsad:** Oʻquvchi oʻzining darsga boʻlgan munosabatini va eng yaxshi fanni qanday tasavvur qilishini bayon qiladi.
- **Yoʻriqnoma:** Oʻquvchilarni oʻz sevimli fanlarini va undagi faoliyatlarni tasvirlab berishga chaqiring. Har bir oʻquvchidan qanday fanlar oʻtkazilishi kerakligini taʼriflashni soʻrang.

- **Yondashuv:** Fikrlarni izchil ravishda tasvirlash, har bir fan faoliyatini aniq tasavvur qilishga o'rgatish.

3. "Shirinliklarning inson salomatligiga foydali va zararli tomonlari" mavzusida esse

- **Maqsad:** O'quvchi shirinliklarning foydalari va salbiy tomonlarini tahlil qiladi, har ikki tomonni o'rtada solishtiradi.

- **Yo'riqnoma:** O'quvchilarga shirinliklarning foydali va zararli tomonlarini ikki guruhga ajratib yozishni so'rashi mumkin. Har bir fikrni misollar bilan izohlashni talab qiling.

- **Yondashuv:** Muammoni tahlil qilish va ikki tomonlama fikrni aniq ifodalashga urg'u bering.

4. "Tabiatni asrash" haqida ijodiy matn yozish

- **Maqsad:** O'quvchi tabiatni asrashning ahamiyatini va bunga qanday hissa qo'shish mumkinligini tushuntiradi.

- **Yo'riqnoma:** O'quvchilarga tabiatni asrashning zarurligini va unga qanday hissa qo'shish mumkinligini tushuntirib berishni so'rang. O'quvchilarga tabiatni himoya qilish uchun o'zlarining fikrlarini va tashabbuslarini kiritish imkoniyatini bering.

- **Yondashuv:** Matnda izchil va yaxshi tuzilgan fikrlar, aniq dalillar va misollarni keltirishni talab qiling.

5. "Kun tartibimni qanday tuzaman?" mavzusida reja tuzish

- **Maqsad:** O'quvchi kun tartibini qanday tuzishi va qilmoqchi bo'lgan faoliyatlarini tasvirlaydi.

- **Yo'riqnoma:** O'quvchilarga kun tartibini qanday tuzishlari lozimligini va nimalar qilishni rejalashtirishlarini so'rang. Ularni har bir faoliyatni qisqacha bayon qilishga va maqsadga muvofiq reja tuzishga undang.

- **Yondashuv:** O'quvchilarga reja tuzishda mantiqiy izchillikni, har bir faoliyatni qaysi tartibda bajarish kerakligini tasvirlashga yordam bering.

Ushbu topshiriqlar o'quvchilarga fikrni tahlil qilish, dalillarni keltirish, mantiqiy xulosa chiqarish va muammoni yechish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Diskursiv yondashuvga asoslangan topshiriqlar ular uchun keng imkoniyatlar beradi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda ona tili ta'limida diskursiv yondashuvning o'rni va ahamiyati yanada ortmoqda. Diskursiv yondashuv o'quvchilarga nafaqat lingvistik bilimlarni o'zlashtirish, balki tildan samarali foydalanish, fikrni aniq va lo'nda ifodalash, muloqotda maqsadga erishish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning tahliliy fikrlash, nutq madaniyati, va tilni tushunish qobiliyatlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, diskursiv yondashuv o'qituvchiga o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin ifodalashiga imkon yaratadi va ularga hayotiy ko'nikmalarga asoslangan, muloqotlarda zarur bo'ladigan til o'rgatishning samarali usulini taqdim etadi. Natijada, diskursiv yondashuv ona tili ta'limini nafaqat ilmiy, balki pragmatik jihatdan ham samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O.U. Avlayev, S.N. Jo'rayeva, S.P.Mirzayeva "Ta'lim metodlari" O'quv-uslubiy qo'llanma, "Navro'z" nashriyoti, Toshkent–2017, 22-bet.
2. Абдуазизов А. Ўзбек тили фонологияси ва морфонологияси. -Тошкент.Ўқитувчи.1992.-Б 13
3. Шатилов С.Ф.Методика обучения немецкого языка в средней школе.М.,1986. – 43С
4. Sadiqov U "Kreativ pedagoglar uchun tuzib chiqarilgan eng sara maslahatlar va qo'shimcha metodlar" to'plami – T: 2022–25.B 15